

Format de citation

Nešpor, Zdeněk R.: Rezension über: David Pindur, Světla a stíny barokní církve ve Slezsku. Frýdecké arcikněžství v letech 1654-1770: struktury, procesy, lidé, Český Těšín: Muzeum Těšínska, 2015, in: Český časopis historický, 2016, 3, S. 778-780, DOI: 10.15463/rec.334779173

český časopis historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées. Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

David PINDUR

Světla a stíny barokní církve ve Slezsku.

Frýdecké arcikněžství v letech 1654–1770: struktury, procesy, lidé

(= Studie o Těšínsku 22)

Muzeum Těšínska, Český Těšín 2015, 407 s., ISBN 978-80-86696-42-3.

Náboženské dějiny (Českého) Slezska byly, s výjimkou tamní evangelické komunity,¹⁴ dlouho prakticky neprobádanou a obecně velmi málo známou oblastí; důvody jsou přitom nasnadě.¹⁵ Je potěšitelné, že brzy tomu nejspíš bude právě naopak. V rámci Slezské církve evangelické a. v. (Stanislav Pietak, Daniel Spratek), Ostravské univerzity (Jan Malura, Józef Szymeczek) i Muzea Těšínska v Českém Těšíně (Jan Al Saheb, David Pindur) se zvolna formuje skupina regionálních náboženských historiků, jejichž díla svou kvalitou daleko přesahují obvyklé místní „vlastivědné“ příspěvky a současně mají potenciál oslovit mnohem širší komunitu historiků a seznámit je se specifickými dějinami dané oblasti.¹⁶ V gesci posledně uvedené instituce vyšla i recenzovaná kniha, kterou můžeme asi nejsnáze charakterizovat jako „lokální doklady“ (nebo také korekce a vyvrácení) k monumentálním *Osudům moravské církve v 18. století* Rudolfa Zuberu.¹⁷ David Pindur ze Zuberova díla v mnohém vychází, i když samozřejmě čerpá i z rozsáhlé novější literatury, nekreslí však podobně široce rozkročenou a promyšleně strukturovanou syntézu, nýbrž prostřednictvím důkladného studia snad všech dostupných pramenů ilustruje situaci v jediné církevní organizační jednotce – v roce 1654 zřízeném Frýdeckém arcikněžství, které do josefínských reforem zahrnovalo osm až devět farností.

Nutno říci, že úzká lokální specializace, která si neklade za cíl vypovídat ani o celé oblasti Těšínska, natož o celém Slezsku, ani o všech oblastech náboženského vývoje, je „světlem i stínem“ knihy. Autor podrobně prozkoumal více než sedmdesát archivních fondů v České republice, Polsku a Rakousku a bohatě využil také ikonografického materiálu (kupříkladu při popisu historických farních budov na s. 137n.), kterým spolu s dobovými dokumenty a současnými fotografiemi rovněž celou knihu případně ilustroval. Výklad se však naneštěstí až příliš často zvrhává do čtenářsky úporných soupisů konkrétních informací, zpracovaných postupně pro všechny jednotlivé farnosti. V uvedeném příkladě

14 Uvedme alespoň klasické, i dnes už antikvované syntetické práce: Gottlieb BIERMANN, *Geschichte des Protestantismus in Österreichisch-Schlesien*, Prag 1897; Maximilian HARTMANN, *Die evangelische Kirche Schlesiens in geschichtlichen Entwicklung bis auf die Gegenwart*, Breslau 1928; Karol MICHEJDA, *Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim*, Cieszyn 1909; Herbert PATZELT, *Geschichte der evangelischen Kirche in Österreichisch-Schlesien*, Dülmen 1989; Oskar WAGNER, *Mutterkirche vieler Länder. Geschichte der Evangelischen Kirche im Herzogtum Teschen 1545–1918/20*, Wien–Köln–Graz 1978.

15 Srov. Zdeněk R. NEŠPOR, *Slezsko v dějinách českého a moravského protestantismu 17.–18. století*, Slezský sborník 112, 2014, č. 2, s. 179–191.

16 Tento potenciál zjevně bude mít aktuálně k vydání připravovaná první část dějin těšínských evangeliků, v rukopise dovedená po toleranční patent Josefa II. (D. Spratek, D. Pindur, S. Pietak); zpracování dalších epoch bude, doufáme, pokračovat.

17 Rudolf ZUBER, *Osudy moravské církve v 18. století, 1695–1777*, I. Praha 1987, II. Olomouc 2003.

jde o výčty toho, kdo, kdy, za jakých okolností a jakým nákladem postavil, opravil či přistavěl budovu fary nebo její součásti a další přílehlé nemovitosti, s detailními výčty všech dostupných informací – což se postupně opakuje pro celé sledované časové období a pro všechny zahrnuté farnosti. Výhoda spočívající v relativně bohaté dostupnosti raně novověkého materiálu vede (nejen u Pindura a nejen v tomto případě) naneštěstí ke zvrhlé vášni opsat z archiválií co nejvíc podrobností, které nikdy nebudou zajímat nikoho jiného než místní patrioty. Současně chybí syntetizující nadhled, jenž by z těchto konkrétních dokázal vytěžit obecně významné informace. Nedostatečná schopnost syntézy a výkladová logika postavená převážně na enumeraci se negativně projevuje i na jiných místech knihy, kupříkladu když je do kapitoly o barokním patronátu poněkud nadbytečně včleněn výklad o Altranstädtské konvenci (s. 264–269), ačkoli ta obyvatelstvo Frýdeckého arcikněžství fakticky nezasáhla. Ještě patrnější se tento rys knihy stává tam, kde na tento výklad v rámci stejného oddílu „navazuje“ popis římskokatolických sakrálních stavebních aktivit (s. 269–275).¹⁸ Obdobně je do oddílu primárně věnovaného obsazování beneficíí včleněn pasus o tom, proč šlechta stála o patronátní práva: kromě symbolických důvodů šlo zejména o možnost půjčovat si peníze z obročí či záduší (s. 275–281, zde s. 281).

Přes tyto prezentační nedostatky, jdoucí nejspíš na vrub autorovy zatím nízké zkušenosti s psaním rozsáhlejších a obecněji pojatých textů, přináší *Světla a stíny barokní církve ve Slezsku* množství nových, pramenně důkladně podložených a mnohdy i komparativně zhodnocených informací. V prvních kapitolách knihy autor podrobně popisuje vznik a správný vývoj tohoto církevního obvodu v kontextu komplikované a obecně málo známé církevní správy Slezska, aby se následně obdobně důkladně věnoval hmotnému zabezpečení beneficíí a patronátu. Kromobyčejný rozsah a periferní postavení oblasti v rámci Vratislavské diecéze zásadním způsobem posílily postavení místních frýdeckých arcikněží, respektive vedly k určujícímu vlivu konkrétních osobností v tomto úřadě (s. 84n.). S tím možná souvisela i podstatná skutečnost, že úplně všechny tyto osobnosti pocházely z Horního Slezska a polovina z nich dokonce přímo z Frýdku – a současně to, že jen nemnozí z nich (dva z deseti) dosáhli na vyšší církevní hodnost, konkrétně úřad těšínského biskupského komisaře.

V rámci výkladu o ekonomickém zabezpečení far autor diskutuje nemovitý majetek a jeho výnosy (důležitým místním specifickým byla existence tzv. farských chalup, s. 155–160), různé podoby i výši odváděných desátků, dále zbožné fundace, výnos stoly, oběry a koledy a konečně zabezpečení v této oblasti dost hojného pomocného duchovenstva. Zjištění, že příjmy kaplanů a dalších pomocných duchovních byly na samé hranici užití a existovaly rovněž významné rozdíly ve výnosech nemovitého majetku i akcidenčních patů mezi jednotlivými farnostmi, nejsou ovšem nikterak nová. Ani nevelká ochota platit desátek a další povinné odvody, stejně jako spory o kdysi církevní nemovitosti nebyly žádným frýdeckým specifickým. V této souvislosti by však stála za hlubší rozbor autorem jen letmo zmíněná (s. 217) disproporce mezi na jedné straně (relativní) nechuť vydržovat církev jako instituci, patrnou u části šlechty i běžných věřících, a mezi bohatou (náboženskou)

18 Z historiografického hlediska lze litovat, že autor zbytečně mnohohlavně a „školsky“ popsal použité archivní fondy, zatímco literaturu, především regionální, uvedl jen výčtově, bez snahy o kritickou analýzu a/nebo hlubší zhodnocení (s. 19–42).

fundační aktivitou na straně druhé: úvaha o tom, že „náboženství ano, církve ne“ není tedy zdaleka jen novodobou záležitostí.

Specifičtější je poslední velké téma knihy: patronát, a to v souvislosti s (polo-) legálním postavením protestantismu v raněnovověkém Slezsku. Prezentační právo vrchností, z nichž některé byly evangelického vyznání, hrálo svou roli ještě několik dekád po třicetileté válce: i když byli evangelíci koncem 17. století zřetelně omezováni, nekatolická šlechta ani nedávní konvertité rozhodně neprojevovali horlivost v plnění státních nebo římskokatolických církevních rekatolizačních nařízení. Na druhou stranu skutečnost, že „patron i církevní nadřízení... obecně spíše přivírali oči nad osobními nedostatky problematických kněží“ (s. 290), nemusela vůbec pramenit z ideologických důvodů. Velmi často šlo zřejmě o důsledek personálních vazeb nebo o strategii, jak na sebe neupozorňovat a nepřidělavat si tak problémy. Přes různé „stíny“ frýdeckého církevního provozu autor nicméně konstatuje, že ve sledovaném období bylo dosaženo toho, proč bylo arcikněžství zřízeno: došlo k restaurování farní struktury rozrušené v 16. a na počátku 17. století úspěchem reformace, jednotlivá benefícia byla dlouhodobě zabezpečena hmotně i personálně a „v neposlední řadě došlo... k vytvoření základny k rekatolizaci Těšínska i dalších konfesně smíšených oblastí Slezska“ (s. 310). V tom všem má autor nepochybně pravdu – „světla“ (z hlediska římskokatolické církve) evidentně převažovala nad „stíny“, a to do té míry, že až trochu sporným činí poetický název díla.

Uvážíme-li výše uvedené výhrady ke knize Davida Pindura, lze čtenáři doporučit následující: nechtě podrobně přečte krátký, pregnantně shrnující závěr (s. 295–310) a prolistuje hojně a dobře vybrané obrázky. Pro základní přehled i shrnutí věcných zjištění autorova badatelského úsilí to nepochybně stačí a současně to komukoli, kdo není důkladně seznámen s komplikovanou náboženskou situací Slezska, přinese podstatné informace. „Hlouběji do textu“, který vedle prostého výčtu lokálních faktů samozřejmě obsahuje i řadu „perliček“, má smysl vnořit se jen v případě témat, které ten který čtenář sám sleduje v širší/komparativní perspektivě. Celý výklad zjevně dokáže přecíst jen opravdu zapálený místní badatelé.

Zdeněk R. Nešpor

Anja WERNER

The Transatlantic World of Higher Education.

Americans at German Universities, 1776–1914

New York – Oxford, Berghahn 2013, 329 s., ISBN 978-0-85745-782-0.

Čtvrtý svazek série Evropské studie amerických dějin může sloužit jako vzorový příklad módní, avšak tematicky i koncepčně dosti rozvolněné specializace transatlantických studií. Klíčovými analytickými nástroji jsou komunikace a přenos, a to na příkladu akademické peregrinace amerických univerzitních adeptů do středoevropského německojazyčného prostoru, přesněji na území dnešní Spolkové republiky Německo. Historikům moderních dějin mezinárodní vzdělanosti je vcelku známo, že profesionální americká historiografie až

